

Körösényi András

A JOBBOLDAL ELHÚZÓDÓ VÁLSÁGA

A 2006-os választási vereséget követően a bal- és jobboldali sajtó publicisztikák és elemzések tucatjait közölte a jobboldali kudarc okairól. A jobboldalon belül is termékeny diskurzus indult meg minderről, ami egy rövid ideig azzal a reménnyel kecsegtetett, hogy majd politikai és személyi alternatívák körvonalai is megjelennek. Nem így történt. A balatonöszödi beszéd kiszivárogtatása alapvetően megváltoztatta a politikai forgatókönyvet és a politikai írások tematikáját. A kialakult belpolitikai válság, az önkormányzati választásokon elért ellenzéki győzelem és a kormánnyal szembeni politikai elégedetlenség azt a csalóka látszatot alakították ki, hogy a jobboldal válsága elmúlt, hiszen a kormány politikai defenzívába került, az ellenzék offenzívába lendült, s a 2006 nyarán repedezni látszó politikai egység a Fideszen belül is újra létrejött. Ezt az illúziót erősíti, hogy a Fidesz soha nem látott mértékben előzte és előzi meg a kormánypártokat népszerűségben. Mindez azonban csak eltakarja, sőt éppen emiatt még súlyosbítja is a Fidesz, és az egész hazai *polgári* jobboldal válságát. Hozzájárul ehhez a kormányzati intézkedések keltette káosz is, ami illúziókba ringatja a jobboldali politikusokat és publicistákat. Elfedi ugyanis azt a jelenleg valószínűtlennek látszó, de korántsem kizárható lehetőséget, hogy a kormányzat a ciklus második felére-végére megerősödve kerülhet ki a saját maga által keltett nehéz helyzetéből.

De mi az, amit a kormánykoalíció politikája által keltett káosz és a Fidesz soha nem látott népszerűsége eltakar? Ez a jobboldali politika, de különösen a polgári jobboldali politika válsága. A krízis elhúzódásának az egyik oka, hogy a Fidesz semmit sem tudott megoldani azokból a problémákból, amelyek 2006-ban a parlamenti választási vereséghez vezettek. A következőkben a krízis legfontosabb elemeit próbálom meg számba venni.

Szervezeti válság, reprezentációs deficit

Az a „néppárti” stratégia, amely az egész jobboldalt egyetlen pártba kívánta tömöríteni, a tavalyi választási vereséggel megbukott – az őszi önkormányzati választási győzelem ezen nem változtatott. Országgyűlési választást a rendszerváltás óta kétszer nyert a jobboldal: mindkétszer három különböző arculatú párt tudta a man-

dátumtöbbséghez szükséges szavazatokat összegyűjteni. Egyetlen pártnak – egyetlen homogén arculattal, kampánnyal – ugyanez egyszer sem sikerült (2002, 2006). A stratégia megtört a jobboldali szavazóbázis heterogenitásán. A mérsékelt konzervatív programmal fellépő MDF parlamentbe jutása is ezt támasztja alá. Ha fennmarad a jobboldal oly sokat magasztalt politikai és szervezeti egysége, akkor nem képes parlamenti választást nyerni – legfeljebb a kormánykoalíció veszíthet, ami nem ugyanaz.

A megújulás – és hosszabb távon a választási győzelem – egyik lehetséges kulcsa egy decentralizáltabb, platformosodó Fidesz, a másik az egységes jobboldal differenciálódása politikai és szervezeti szinten. Mindkét út előtt súlyos politikai és intézményi gátak állnak. A Fidesz decentralizációjának vagy szervezeti „kettéválásának” – egyrészt egy mérsékeltliberalisabb és piacpártibb konzervatív, másrészt egy etatistább, protekcionista, „nemzetibb” keresztényszociális párttá – leküzdhetetlennek tűnő akadály a 2003-as reform nyomán kialakult erősen centralizált pártszervezet. Ez országos, regionális és helyi szintig hatóan minden politikai és személyzeti kérdésben a pártelnök hatalmát intézményesíti. A kívülről, új jobboldali párt alapítása révén történő megújulás és politikai alternatíva teremtés elé pedig a hatályos választási rendszer állít – ha nem is leküzdhetetlen, de legalábbis komoly – akadályt. Mindez felértékelheti az MDF jövőbeni politikai szerepét.

Vezetési válság, autokratikus vezetés

A válság második legfontosabb elemét változatlanul a pártelnök, Orbán Viktor személye jelenti. A rendszerváltás legendás alakja, az 1998-as jobboldali győzelem és koalíció megteremtője, és egy négyéves ciklus sikeres kormányfője a 2006-os parlamenti választási kampány időszakára a jobboldal egyik legnagyobb tehertételévé vált. A polgári politikát 2002 után fokozatosan populista és etatista retorikával felváltó politikus – a párton belüli autokratikus hatalma, valamint a jobboldali sajtó túlnyomó része feletti politikai befolyása révén – egyaránt képes nagy tömegek mozgósítására és a Fidesz politikai és szervezeti egyben tartására, de mindez már elsősorban saját politikai túlélését szolgálja. Sem a polgári jobboldal, sem a közjó – a nemzet java – nem profitál belőle. A 2006-os tavaszi választások óta a jobboldalon egyre kevesebben hisznek abban, hogy Orbánnal a Fidesz még egyszer választásokat nyerhet és kormányra kerülhet. Ami ennél is nagyobb baj, hogy egyre kevésbé látni, hogy kívánatos lenne-e, ha ez mégis sikerül. Az a politikai program és stílus, amit képvisel, a polgári jobboldal növekvő része számára nem kívánatos, vagy egyenesen elfogadhatatlan. Autokratikus vezetési stílusa és hatalmi el-

terpeszkedése a Fidesz élén ugyanakkor az elmúlt években eltűnt jobboldali polgári politika újjáéledésének, kibontakozásának legfőbb akadálya. Ám a pártelnök megbuktatása szinte lehetetlennek tűnik a jobboldali közönség körében való külső népszerűsége, de még inkább a Fideszen belüli centralizáció és autokratikus viszonyok következtében. A párt – és a jelenlegi felállásban az egész jobboldal – Orbán foglyává vált, miként arra az elmúlt másfél év publicisztikáiban már többen rámutattak.

A politikai stratégia zsákutcája

A válság elhúzódásának egyik legfontosabb tünete a Fideszen belüli politikai alternatívák hiánya – ehelyett legfeljebb a párton belüli kamarillapolitika létezik. Kamarillapolitikai értelemben latolgatnak különböző forgatókönyveket. A Fidesz (és közvetve az egész jobboldal) politikáját a pártelnök stratégiája határozza meg. Ez tavaly nyár óta a kormány ciklus közbeni – parlamenten kívüli eszközökkel történő – megbuktatására irányul, vagy legalábbis e lehetőség illúzióját kelti. A tavaly őszi önkormányzati választási győzelem, illetve a Fidesz kezdeményezte népszavazás majdani sikere jelenti – e retorika szerint – azon „népakaratot”, amely hatására a kormányfőnek le kellett volna, illetve majd le kell mondania, ami megnyithatja az utat az új választásokhoz és a kormányváltáshoz. A kormányfő azonban nem mondott le, s naivitás abban hinni, hogy egy esetleges népszavazási eredmény okán ilyet tenne. Ez a stratégia, miként Orbán 2002-es és 2006-os kampánystratégiája is, kudarcot vallott.

Miközben az orbáni stratégia az előrehozott választásokat kívánja elérni, a Fidesz nem volt és ma sem képes világos politikai programot, alternatívát nyújtani az ország előtt álló alapvető, a közérdeket érintő kormányzati kérdésekben (költségvetési deficit, egészségügyi reform, nyugdíjrendszer stb.). Ma is ott tartunk, mint a 2006-os választási kampány időszakában: csak találgathatunk, hogy a népszerű jelszavak mögött létezik-e egy komoly közpolitikai program. Ma sem látszik olyan politikai stratégia, amely majd a választási győzelem esélyét nyújtaná: azon túl, hogy az ellenzéknek elég „ölbe tett kézzel” megvárnia, hogy a kormánykoalíció katasztrofális politikája nyomán automatikusan megnyeri a következő választásokat. Ha ugyanis a szocialista–szabaddemokrata kormány nem bukik bele önmagától saját politikájába, akkor ez kevés. A 2006-os választási vereség megmutatta, hogy a gazdaságpolitikai populizmus és a szimbolikus antikommunizmus nem elég a győzelemhez. Koherensebb, a középosztály, az értelmiség és az üzleti körök számára is emészthető, elfogadható, bizalmat keltő programra vagy több programra, irány-

zatra (is) szükség van – egy polgári párt számára legalábbis mindenképpen. Ugyan- is a *közérdek* szempontjából nemcsak az a kérdés, hogy miként lehet nyerni (lásd az „ölbe tett kéz” politikáját), hanem az is, hogy milyen programmal, politikával *érdemes* nyerni és kormányozni.

A polgári politikától a populizmus felé

Az elmúlt egy évben sűrítetten jelentkezett mindaz, ami már 2002 óta kitapintha- tó volt: a pártelnöki retorika és a párt politikája egyre több vonatkozásban adta fel a polgári politika korábban követett elveit, alkotóelemeit. A párt irányvonalát meghatározó Orbán Viktor retorikája is egyre kevésbé az 1990-es évek eleji antalli, vagy az 1990-es évek végi orbáni, mint inkább az 1990-es évek kiszagda retoriká- jához hasonlít. A populista vagy baloldali-etatista elemek megjelenése több terü- leten is jelentkezett. Először is a párt általános politikájában és politikusainak re- torikájában. A Fidesz hagyományosan antikommunista politikájába esetenként már az 1990-es években is vegyültek olyan elemek, amelyeknek a nómenklátúra- burzsoázia elleni harc jegyében időnként antikapalista mellékzöngéje volt. Az ez- redforduló időszakától, de különösen 2002-től ez erősödött, amihez még egy ál- talánosabb antiglobalista, időnként protekcionista-etatista íz is társult. A populis- ta fordulat antikommunizmuson túlmutató jellegét jól illusztrálta a kilencvenes évek polgári/(poszt)kommunista fogalmi dichotómiának az utóbbi években való felváltása az új arisztokrácia/plebejus-politika kettősségével, ami már nem kötődik közvetlenül a rendszerváltáskor kialakult belpolitikai ellentétéhez. Az új establish- menttel, új arisztokráciával szemben a középosztály és szegények, leszakadók szö- vetségét, majd a bal–jobb kettősség ismételt meghaladását előirányzó diskurzus szintén a populizmus retorikájának része. Szimptomatikus, hogy a jobboldali publicisták közül többen marxizmussal kacérkodnak.

Másodszer megjelent a populizmus a párt alkotmányos-kormányzati filozófiá- jában is.

A 2006-os választások elvesztése, a kormány választási ígéreteivel való szembe- fordulása, majd az ezzel szembeni őszi tömegmozgalom nyomán a Fidesz az 1990- es években képviselt guvernamentalista kormányzati filozófiáját – az események sodrában és a pillanatnyi politikai céljai érdekében – populista kormányzati és al- kotmányos felfogással cserélte fel. Az egykori kiszagda nézeteket idéző radikális demokrácia-felfogás a népakarat és a választóktól kapott mandátum fogalmára építve reszponzív, a választók preferenciákra fogékony kormányzati politikát te- kinti legitimnek. A kormánypolitika népszavazással való megtorpedózásának szán-

dékával a populizmus hagyományos, közvetlen-demokratikus ideáljához nyúlik vissza.

Harmadszor megjelentek a populista és baloldali elemek a Fidesz közpolitikai pozíciójában is. Ilyen volt a 14. havi nyugdíj ígérete, de ezt a szemléletet tükrözi a párt népszavazási kérdéseinek többsége is. Így a tandíj elvi elutasítása a felsőoktatásban, a vizitdíj és kórházi napidíj elutasítása, továbbá a magántőke részvételének sommás elutasítása az egészségügyben. Populista vonás az is, hogy bonyolult kormányzati-szabályozási kérdéseket egy-egy részelem igen–nem kérdéseként kíván megválaszolni.

Márpedig a politikai és gazdasági populizmus egy polgári párt számára több okból súlyos stratégiai hibát jelent. Hiba egyrészt azért, mert így hosszabb távra is átengedi a jobboldali-liberális pozíciót a gazdasági dimenzióban a szocialista-szabaddemokrata koalíciónak. Másrészt azért, mert így a középosztály pártjából egyre inkább a „vesztesek” pártjává válik. Ezzel a másik oldalon akaratlanul is egy *polgári baloldalt* hív életre, aminek posztkommunista gyökere hosszabb távon jelentőségét veszítheti. Hiba harmadszor azért, mert a populizmussal a Fidesz elveszíti az elitcsoportok többségének a támogatását. Ez azután a populista, anti-elitista politikát erősíti tovább, mintegy igazolja, „önbeteljesítő proféciává” teszi azt – aminek egyáltalán nem kellene beteljesülnie.

*

A cikkemben használt *válság* kifejezésen talán sokan megütköznek. Nincs természetesen szó válságról abban az értelemben, hogy a jobboldal ne lenne népszerű, és a ne lenne képes jelen állapotában – ellenzékben vagy kormányon – hosszú ideig működni. De ha politikájában nem lesz változás, a Fidesz egyre kevésbé tarthatja magát a *polgári* politika képviselőjének.